

Naravno, ova teza nije nastala danas. I u 19. veku bilo je pisaca koji su polazili od istih pretpostavki pa je npr. Vladimir Jovanović pisao da je "starinsko, ili pravo srbsko" uređenje demokratsko, "da narod sam sobom upravlja, na osnovu pravne jednakosti, ravnopravnosti svoju članova svojih. Narodnu samoupravu nalazimo u Srba i u ono vreme, kad su se oni iz Bele Srbije, stare otačbine svoje, doselili u zemlje u kojima danas žive". I on je pripisivao Nemanjićima zaslugu za "sjedinenje Srbskih zemalja" kada je "ujedinjena snaga naroda bila postavila srbske kraljeve i careve u stanje, da osvojenjem novih zemalja razšire, na jugu i na istoku, državu Srbsku", pri čemu je monarhijsku vladu učinilo Srbima snošljivom to što "kraljevi i carevi Srbski podupirahu svoje karaljevanje i carevanje na načelo narodne samouprave". Pišući o podeli srednjovekovne Srbije na staleže, Jovanović je tvrdio da "protivna iz osnova demokratskom duhu Srba deoba na staleže nije nikad mogla uhvatiti korena u srcu i u duši samoga naroda", a u stranom uticaju koji je unet u srpski monarhijski sistem, video je razlog što su se velikaši odmetnuli od "narodnog duha", što je došlo do razdora i izdajstva i što je ropstvo "izjednačilo sve pod bičem stranog osvojača". Zaključivao je da je narod "usred nesreće svoje bio srećan, što je nestalo one deobe na staleže, koja mu je zmiye u nedrima gajila. Sad se imala ogledati prava vrednost narodnog duha, i nastalo je junačko vreme Kraljevića Marka" (Jovanović, 1870).

Kod starih pisaca, posebno su zadruga i opština apostofirane kao ideali jednakosti čija je najveća prednost u tome što čuvaju "osobiti duh i prirodu u svojim članovima", pa zadrugar "ne smatra ništa za tuđe. Sve je potpuno svačije. U mesto moje zadrugar kaže naše", individualni egoizam pretvara u zadrugarski, razvija moralnost, "podize umnu snagu", čini čoveka hrabrim. Otuda i zaključak da je zadruga "po svome ustavu i upravi ustanova čisto demokratska", ona je čuvar narodnog duha, njegove "snage i vrline" pri čemu je "razoravanje karaktera i duha naroda selskog" najveća opasnost za srpski narod (Čumić, 1871).

Krajem veka Vasiljević je zaključivao da "kod srpskog naroda nema tako vidne staleške razlike, a i ono što je bilo, to je već davno uginulo". Ovaj autor zanimljiv je i zbog veličanja srpskog seljaka smatrajući ga inteligentnijim od seljaka razvijenih evropskih nacija, a što proističe upravo iz teze o gotovo urođenom "socijalnom jedinstvu". Konstatovao je da evropski seljaci "nemaju one bistrine uma i daleko su tromiji u shvatanju, nego srpski seljaci, naročito u pitanjima socijalnim". Ovu pojavu obrazlagao je tvrdnjom da "srpski seljak nije tako udaljen od svoje inteligencije, kao što je seljak drugih naroda; naš seljak ima pristupa svuda i on se druži sa najobrazovanijim ljudima u zemlji" pa zbog toga "poglavito i biva to da je srpski seljak skoro najinteligentniji od svih drugih" (Vasiljević, 1886). Krajem veka i Pašić je navodio da je srpska kraljevina stvorena na bazi ideje "slobode, bratstva i ravenstva – ideja demokratska – slavenska", da je i Pravoslavna crkva demokratska, a da srpska država "nosi pečat njenog tvorca, a taj je potpuno demokratska država takva kakve u Evropi nema, ni u Švajcarskoj" (Pašić, 1880–ih).

Slične teze figurirale su i početkom veka. Jaša Tomić je, pišući o doseljavanju na Balkan tvrdio da samo u "slobodnom, nepodjarmljenom narodu mogle su ponići one ustanove, koje su Srbi doneli sobom" a koje su bile "demokratske, slobodoumne, narodne" pa "tamo gde se braća ne dele i moraju zajedno, tamo su morali negovati bratsku ljubav". Tako je, po njemu "niklo ono čuveno srpsko gostoljublje", "nikle vrline, nikla svakovrsna snaga i to prede srpskim naraštajima u krv" (Jaša Tomić, 1913). I srpski oficir i vojnik "stvarahu jedinstvenu celinu", pa navodi slučajeve kada su delili "poslednju cigaretu, poslednji zaloga" a "njihova najveća i najtešnja veza beše u zajedničkom osećaju, zajedničkom saznanju, da su sinovi jednoga naroda" (Tomić, 1914). Jovan Cvijić je pisao da su "demokratska osećanja i težnje" prirodne, jer je narod Srbije za vreme oslobođenja bio homogene društvene strukture "u kome nije bilo ne samo nikakvih društvenih klasa, već nije bilo ni znatnih razlika u imućnosti". Ono što savremeni pisci nazivaju "aristokratskom vertikalom" implicitno je sadržano već kod Cvijića. On je smatrao da "mi imamo dugačku lozu, veliki niz slavni careva i junaka i velikih patnika, ali to nije lična i porodična loza kao kod plemića, nije krvna u užem smislu, već je to dugačka loza nas svoju, naša nacionalna loza", pa je narod od stare srpske države "zadržao u uspomeni poglavito ono što mu je kao celini davalo važnosti i veličalo ga; ničega klasnoga" (Cvijić, 1914). I Dragiša Vasić je verovao u odsustvo socijalnih razlika među Srbima. Govoreći o zdravom srpskom duhu, razloge je pronalazio u povoljnim socijalnim prilikama u kojima su Srbi živeli "zbog, bezmalo, potpunog odsustva društvenih razlika u zemlji", a govoreći o odnosima sa drugim narodima, tvrdio je da Srbi nisu mnogo putovali i nisu mnogo znali o tuđem svetu, već "brigu o svojim odnosima sa susednim narodima oni behu potpuno poverili svojim vođama" (Vasić, 1919).

Kada je opisivao ideal odsustva socijalnog raslojavanja i Velmar Janković je mislio na plemensku organizaciju, prikazujući idealnu državu kao rodovsku zajednicu sa plemenskim starešinom na čelu, kao krvno i duhovno srodstvo. Po njemu su seljačke mase koje su izvele Prvi ustanak ponele "u nagonu sadržana duboka jedinstva koja su biološki i socijalno omogućila njihovo spajanje pod idejama–vodiljama". Vera i narod, crkva i država bili su "jedna jedinstvena zajednica", u narodnim pismama je prisutan obred u kome su "guslar i narod, sveštenik i vernik jednako stopljeni u svom unutrašnjem viđenju tajne", pa je izvršeno "duboko duhovno izjednačenje velikog i malog, starog i mladog, seljaka i kneza". Po Velmar Jankoviću, nosilac srpske revolucije "je ceo narod", koji povezuje "isti jezik, ista vera i crkva, isto osećanje istorijske, fizičke i moralne sudbine, jednako shvatanje života i životnih ciljeva". Navodio je da nije bilo razlike ni po staležima ni po klasama, da su profesionalne razlike bile minimalne, da "vlasničkih razlika nema", pa je ceo narod bio "jedna klasa, i jedan stalež" koji se nije borio za uže shvaćene interese "nego za slobodnu državu celog naroda". Ideje o jednakosti i pravu, po Velmar Jankoviću, "nije naš seljak primio kao političku ili socijalnu prosvetčenost spolja" nego kao "odraz i rezultat svoje sopstvene stvarnosti", pa je to saznanje bilo demokratsko "pre Evrope". I hrišćanstvo je kod Srba bilo "vera jednakosti, slobode, hrišćanskog univerzalizma, vera bratske zajednice; crkva srpska nije bila nimalo aristokratska po svojoj jerarhiji", jezik srpski se nije delio na jezik gospode i malog čoveka. Demokratskost je "organski rasla sa osnovama srpskog duhovnog